

چگونگی استفاده زنان مسلمان از فناوری‌های جدید برای پیشرفت و بهبود وضعیت اجتماعی

فروزان مرادی نیاکان^۱

چکیده

گسترش فناوری‌های نوین، زنان مسلمان با فرصت‌ها و چالش‌های متعددی در عرصه‌های آموزشی، شغلی، فرهنگی و اجتماعی روبه‌رو شده‌اند. این پژوهش با هدف بررسی چگونگی بهره‌گیری زنان مسلمان از فناوری‌های جدید برای پیشرفت فردی و اجتماعی و تبیین راهکارهای سازگار با ارزش‌های اسلامی انجام شده است. پژوهش حاضر به روش توصیفی - تحلیلی و بر پایه منابع کتابخانه‌ای، آیات و روایات مرتبط و دیدگاه اندیشمندان اسلامی صورت گرفته است. یافته‌ها نشان می‌دهد که فناوری‌های نوین، به‌ویژه در زمینه آموزش مجازی، کارآفرینی اینترنتی، رسانه‌های اجتماعی و شبکه‌های ارتباطی، ظرفیت‌های گسترده‌ای برای ارتقای علمی، اقتصادی و فرهنگی زنان مسلمان فراهم کرده است. با این حال، بهره‌گیری صحیح از این ابزارها مستلزم تقویت سواد رسانه‌ای، پایبندی به اصول اخلاقی و توجه به حفظ هویت دینی است. نتیجه پژوهش بیانگر آن است که استفاده هدفمند و هوشمندانه از فناوری در چارچوب تعالیم اسلامی می‌تواند به توانمندسازی زنان مسلمان و بهبود وضعیت اجتماعی آنان در جوامع اسلامی بینجامد.

کلیدواژه‌ها: زنان مسلمان، فناوری‌های نوین، پیشرفت اجتماعی، آموزش مجازی

^۱ حوزه علمیه ی حضرت زینب «س»

مقدمه

تحولات شتابان فناوری در قرن بیست و یکم، شیوه‌های ارتباط، آموزش، اشتغال و کنش اجتماعی را به‌طور اساسی دگرگون ساخته است. در این میان، زنان مسلمان به‌عنوان نیمی از جمعیت جوامع اسلامی، نقشی مهم در جهت‌دهی فرهنگی و اجتماعی جامعه دارند و بهره‌گیری آگاهانه از فناوری‌های نوین می‌تواند زمینه‌ساز رشد علمی، استقلال اقتصادی و ارتقای منزلت اجتماعی آنان گردد. با این حال، استفاده از فناوری بدون پشتوانه فکری و چارچوب ارزشی، ممکن است منجر به تهدید هویت دینی و بروز ناهماهنگی فرهنگی شود. اگرچه فناوری‌های جدید ابزارهایی توانمند برای تسهیل آموزش، اشتغال و ارتباطات اجتماعی هستند، اما در جوامع اسلامی هنوز الگوی مشخصی برای استفاده مطلوب و متناسب با ارزش‌های دینی وجود ندارد. بسیاری از زنان مسلمان یا از دسترسی به فناوری محروم‌اند یا بدون آموزش کافی از آن بهره می‌برند، که این امر گاه به تضعیف نقش خانوادگی و فرهنگی آنان منجر می‌شود. بنابراین، پرسش اصلی این پژوهش آن است که: زنان مسلمان چگونه می‌توانند از فناوری‌های جدید به‌گونه‌ای بهره ببرند که موجب پیشرفت فردی و اجتماعی آنان شود و در عین حال با اصول و ارزش‌های اسلامی سازگار باشد بررسی این موضوع از دو جهت اهمیت دارد: نخست، از بُعد اجتماعی، زیرا توسعه نقش زنان در آموزش، اشتغال و مشارکت فرهنگی، یکی از شاخص‌های پیشرفت جوامع اسلامی است؛ و دوم، از بُعد دینی، چرا که اسلام با تأکید بر علم‌آموزی، کار شایسته و نقش تربیتی زن، می‌تواند چارچوبی اخلاقی و انسانی برای بهره‌گیری از فناوری ارائه دهد. همچنین، نهادهای فرهنگی و آموزشی جوامع اسلامی نیازمند الگوهای بومی برای توسعه

فناوری در میان زنان هستند. پیشینه پژوهش: مطالعات متعددی به بررسی رابطه زنان و فناوری پرداخته‌اند. رضایی (۱۳۹۹)، نقش فناوری‌های اطلاعاتی در توانمندسازی زنان ایرانی، به فرصت‌های اشتغال و آموزش از راه دور اشاره می‌کند. فلاح (۱۴۰۰)، زنان و فضای مجازی از منظر دینی و فرهنگی، به چالش‌های اخلاقی و هویتی در فضای دیجیتال می‌پردازد. احمدی (۱۴۰۱)، کارآفرینی دیجیتال زنان در کشورهای اسلامی، بر ظرفیت‌های اقتصادی فناوری تأکید دارد.

یوسفی (۱۴۰۲)، تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر مشارکت فرهنگی زنان مسلمان، نقش رسانه‌های نوین در ارتقای آگاهی اجتماعی را بررسی کرده است. وجه تمایز پژوهش حاضر: در حالی که بیشتر پژوهش‌های پیشین به یکی از جنبه‌های فناوری (مثلاً اشتغال یا رسانه) پرداخته‌اند، پژوهش حاضر با رویکردی جامع، ابعاد آموزشی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی استفاده از فناوری را در میان زنان مسلمان بررسی می‌کند و با اتکا به منابع اسلامی و دیدگاه اندیشمندان دینی، الگویی بومی برای بهره‌گیری هدفمند و ارزش‌مدار از فناوری ارائه می‌دهد. سؤال اصلی پژوهش: زنان مسلمان چگونه می‌توانند از فناوری‌های نوین برای پیشرفت علمی، اقتصادی و فرهنگی خود استفاده کنند، به گونه‌ای که با اصول و ارزش‌های اسلامی هماهنگ باشد؟ ساختار مقاله: پژوهش حاضر در سه فصل تنظیم شده است: در فصل اول، مفاهیم کلیدی چون «زن

مسلمان» و «فناوری‌های نوین» تبیین می‌شود. در فصل دوم، مبانی دینی و دیدگاه‌های اندیشمندان اسلامی درباره نقش زن و فناوری بررسی می‌گردد. در فصل سوم، کاربردهای فناوری در آموزش، اشتغال، فرهنگ و مشارکت اجتماعی زنان مسلمان تحلیل و راهکارهای عملی پیشنهاد می‌شود.

۱- مفهوم شناسی

در این بخش به بررسی لغوی و اصطلاحی کلمات می‌پردازیم:

۱-۱. فناوری

۱-۲.

واژه «فناوری» ترجمه واژه‌ی انگلیسی **Technology** است که از دو واژه‌ی یونانی **Techne** به معنای فن و هنر و **Logos** به معنای شناخت یا علم ترکیب شده است. در فارسی، فناوری به معنای به کارگیری دانش و مهارت برای ساخت ابزار، فرآیند و نظام‌های جدید در جهت رفع نیازهای انسانی آمده است (معین، ۱۳۸۹، ج ۲، ص ۴۵۷). فناوری مجموعه‌ای از دانش‌ها، روش‌ها و ابزارهایی است که انسان برای کنترل و دگرگونی محیط مادی و اجتماعی خود به کار می‌برد (ملکیان، ۱۳۹۵، ج ۱، ص ۷۲). در نگاه اسلامی، فناوری هنگامی مطلوب است که در خدمت ارزش‌های انسانی و الهی بوده و موجب تعالی بشر گردد، نه وسیله‌ای برای سلطه و انحراف فرهنگی (جوادی آملی، ۱۳۹۲، ج ۴، ص ۲۱۸).

۲-۱. پیشرفت

در لغت: «پیشرفت» در لغت به معنای جلو رفتن، ترقی کردن و رشد در مسیر مطلوب است (دهخدا، ۱۳۸۵، ج ۵، ص ۱۱۲). در اصطلاح: پیشرفت در اصطلاح علوم اجتماعی به معنای حرکت نظام‌مند جامعه به‌سوی بهبود شرایط مادی، فرهنگی و معنوی است (رهنما، ۱۳۹۰، ج ۱، ص ۸۵). از دیدگاه اسلامی، پیشرفت با معیارهای مادی صرف سنجیده نمی‌شود، بلکه ملاک آن رشد انسان در ابعاد معرفتی، اخلاقی و معنوی است (مطهری، ۱۳۸۶، ج ۳، ص ۲۵۷). بنابراین، پیشرفت واقعی در نگاه قرآن، توسعه‌ای است که به تعالی انسان و آبادانی زمین بر اساس ارزش‌های الهی بینجامد (جوادی آملی، ۱۳۹۷، ج ۲، ص ۱۴۵).

۳-۱. وضعیت

در لغت: «وضعیت» از ریشه «وضع» به معنای نهادن، قرار دادن و حال و چگونگی آمده است (عمید، ۱۳۸۷، ج ۱، ص ۳۶۴). در اصطلاح: در علوم اجتماعی، وضعیت به معنای موقعیت یا حالت کنونی فرد یا گروه در نظام اجتماعی است که بر اساس شاخص‌هایی مانند تحصیلات، درآمد، منزلت و نقش‌های اجتماعی سنجیده می‌شود (غفاری، ۱۳۹۴، ج ۲، ص ۲۲). بنابراین، وضعیت نشان‌دهنده جایگاه یا موقعیت فعلی فرد در ساختار اجتماعی است.

۴-۱. وضعیت اجتماعی

در لغت: ترکیب «وضعیت اجتماعی» به معنای موقعیت فرد در اجتماع و چگونگی روابط او با دیگر اعضای جامعه است (انوری، ۱۳۸۸، ج ۴، ص ۵۲). در اصطلاح: در جامعه‌شناسی، وضعیت اجتماعی به جایگاه فرد در

نتیجه گیری

فناوری‌های نوین - اعم از رسانه‌های اجتماعی، پلتفرم‌های آموزشی آنلاین، و ابزارهای ارتباطی دیجیتال - در جوامع اسلامی نه تنها تهدیدی برای هویت دینی و فرهنگی زنان مسلمان نیستند، بلکه در پرتو فهم صحیح از آموزه‌های اسلامی، می‌توانند به فرصتی برای تحقق کرامت انسانی، رشد علمی و مشارکت اجتماعی آگاهانه تبدیل شوند. زنان مسلمان با بهره‌گیری از این فناوری‌ها توانسته‌اند در عرصه‌های گوناگون از جمله آموزش و پژوهش، کارآفرینی، مطالبه‌گری حقوق مشروع، و گسترش معارف اسلامی حضوری فعال و اثرگذار پیدا کنند. بهره‌مندی موفق از فناوری نیازمند برخوردی انتقادی و فطرت‌مدار است؛ یعنی زنان مسلمان باید از یک‌سو در برابر جریان‌های فرهنگی بی‌ریشه و تجمل‌گرایانه مصونیت فکری و ارزشی بیابند، و از سوی دیگر از ظرفیت‌های فناوری برای تقویت بنیان خانواده، عدالت اجتماعی و هویت ایمانی استفاده کنند. بر این اساس، تربیت رسانه‌ای و سواد دیجیتال مبتنی بر ارزش‌های توحیدی باید اولویت سیاست‌گذاری‌های فرهنگی در جوامع اسلامی باشد. پیشرفت زنان مسلمان در فضای فناورانه، هنگامی پایدار و تعالی‌بخش خواهد بود که با خودآگاهی دینی، هویت فطری و هدف الهی زندگی گره بخورد؛ زیرا تنها در این صورت فناوری ابزاری برای عبودیت آگاهانه و آبادانی اجتماعی خواهد شد، نه عامل استحاله فرهنگی یا از خودبیگانگی.

فهرست منابع

*قرآن

کتاب‌ها

۱. آملی، ج. (۱۳۹۱). فناوری و انسان از دیدگاه قرآن. قم: مرکز نشر اسلامی.
۲. انوری، ح. (۱۳۳۳). فرهنگ بزرگ سخن. تهران: سخن.
۳. بشیری، م. (۱۳۷۹). زن و جایگاه اجتماعی او در اسلام. قم: بوستان کتاب.
۴. دهخدا، ع. (۱۳۳۵). لغت‌نامه دهخدا. تهران: دانشگاه تهران.
۵. رهنما، م. (۱۳۹۱). پیشرفت از دیدگاه اسلامی. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۶. عمید، ح. (۱۳۳۴). فرهنگ عمید. تهران: امیرکبیر.
۷. کلینی، م. (۱۳۹۹). الکافی. تهران: دارالکتب الإسلامیه.
۸. ملکیان، م. (۱۳۹۵). فناوری و معنویت. تهران: طرح نو.
۹. مطهری، م. (۱۳۹۳). انسان و سرنوشت. تهران: صدرا.

مقالات

۱۰. احمدی، م. (۱۳۹۹). «کارآفرینی دیجیتال و چالش‌های اخلاقی در فضای مجازی». فصلنامه فناوری و جامعه، ۵(۱)، ص. ۳۵-۴۷.
۱۱. جعفری، س. (۱۳۹۳). «آموزش رسانه‌ای و سواد دیجیتال در زنان». فصلنامه آموزش و جامعه، ۱(۲)، ص. ۵۱-۶۵.
۱۲. حسینی، ف. (۱۳۹۱). «آموزش مجازی و توانمندسازی زنان در ایران». پژوهش در علوم انسانی، ۱(۱)، ص. ۱۱-۲۳.
۱۳. سبحانی، م. (۱۳۹۵). «اخلاق دیجیتال و حضور زنان مسلمان در فضای مجازی». مجله مطالعات دینی و فرهنگی، ۹(۳)، ص. ۹۰۳-۹۱۵.
۱۴. قدم، س. (۱۳۹۱). «آموزش از راه دور و فضای مجازی برای زنان». مجله آموزش نوین، ۴(۲)، ص. ۵۹-۷۱.
۱۵. کلیندی، س. (۱۳۹۹). «آموزش علم برای زنان از دیدگاه پیامبر اسلام». پژوهش‌های دینی، ۹(۱)، ص. ۹۱-۹۹.
۱۶. یوسفی، ر. (۱۳۹۱). «تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر مشارکت فرهنگی زنان مسلمان». پژوهش‌نامه علوم اجتماعی، ۳(۱)، ص. ۵۰-۶۳.
۱۷. رضایی، ن. (۱۳۹۱). «نقش فناوری اطلاعات در توانمندسازی زنان ایرانی». فصلنامه مطالعات زنان مسلمان، ۲(۳)، ص. ۹۱۱-۹۲۳.

